

ПРОФЕСІЙНА ОРІЄНТАЦІЯ У ПІДГОТОВЦІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ДО ЗАЙНЯТОСТІ

Дмитро ЗАКАТНОВ, завідувач лабораторії професійної орієнтації і виховання Інституту професійно-технічної освіти Національної академії педагогічних наук України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

Суперечності між характерними для економічно розвинутих країн кількісними і якісними змінами структури й форм зайнятості, підвищення вимог, що висуваються до рівня кваліфікації працівників і їхніх соціально-психологічних характеристик, поширення дистанційних видів зайнятості, посилення ролі навчання упродовж усього життя, з одного боку, і недостатня ефективність підготовки молодих людей до професійної діяльності, відсутність у них навичок адаптації до нових умов праці гостро ставлять проблему розробки нових моделей підготовки до зайнятості. Зауважимо, що під зайнятістю розуміємо вибір молодою людиною майбутньої професії, набуття відповідної допрофесійної та (або) професійної підготовки, формування відповідних компетентностей та компетенцій, працевлаштування тощо.

В Україні рівень безробіття серед молоді у віці від 15 до 24 років більш ніж удвічі перевищує середній рівень безробіття (див. мал. 1). Отже, її залучення до активної економічної діяльності не можна вважати ефективним. Зазначимо, що чинники, які впливають на підготовку молоді до зайнятості, класифікуються на: зовнішні (економічні, соціальні, політичні, географічні тощо); внутрішні (психологічні, особистісні, мотиваційні, освітні тощо). До внутрішніх чинників можна віднести й здатність молодої людини до самостійного й об'єктивного вибору майбутньої професії. Водночас, понад 40 % випускників професійно-технічних училищ і близько 15 % випускників

ВНЗ відразу змінюють професію, крім того, значна частина випускників загальноосвітніх шкіл (до 60 %) не може працевлаштуватися [4]. Одним із засобів подолання негативних тенденцій на вітчизняному ринку праці є професійна орієнтація учнівської молоді. За результатами досліджень вітчизняних і закордонних науковців правильний вибір професії у 2,5 рази зменшує плинність кадрів, на 10-15 % збільшує продуктивність праці, у 1,5-2 рази зменшує вартість навчання кадрів, знижує травматизм на виробництві й,

головне, ефективніше сприяє підготовці учнівської молоді до зайнятості в умовах ринкової економіки.

Мал. 1. Рівні молодіжного безробіття (у %) в Україні

Професійну орієнтацію можна визначити як комплекс заходів (організаційних, педагогічних, медичних та ін.), спрямованих на оптимізацію процесу вибору професії, способу її одержання й працевлаштування відповідно до бажань, схильностей, здатностей людини й з урахуванням потреб ринку праці. У контексті проблеми формування суб'єкта ринку праці професійна орієнтація не може обмежуватися лише підготовкою людини до вибору професії в період навчання в школі, а має здійснюватися впродовж усього періоду її трудової діяльності.

Цінними для теорії й практики вітчизняної професійної орієнтації є вивчений, узагальнення й використання відповідного зарубіжного досвіду. Треба зазначити, що замість словосполучення «професійна орієнтація» у США та країнах ЄС все більшого поширення набувають словосполучення «розвиток кар'єри» і «консультування для кар'єри». Консультації для

кар'єри є широкою сферою діяльності, здійснення якої передбачає наявність фахівців із відповідною підготовкою, що мають у своєму розпорядженні потужні інформаційні й методичні ресурси. Водночас при вивченні проблем підготовки молоді, яка навчається, до майбутньої професійної діяльності переважає системний підхід, відповідно до якого професійна орієнтація й працевлаштування науковці розглядають як складові частини єдиного комплексу, що охоплює професійну інформацію, професійне консультування, професійний добір (відбір), сприяння в працевлаштуванні й заходи щодо адаптації до трудової діяльності [3]. Отже, професійна орієнтація є основною складовою психолого-педагогічної підтримки процесу підготовки учнівської молоді до зайнятості.

Загальновідомо, що спільною рисою для всіх розвинутих країн є те, що різні інститути системи освіти разом з мережею державних і приватних служб зайнятості становлять головні елементи організаційної структури профорієнтації молоді. Наприклад, професійна орієнтація в школах США регулюється низкою федеральних законів і здійснюється у навчальних закладах працівниками служби професійного керівництва. Основним її завданням є надання допомоги учневі у виборі галузі майбутньої професійної діяльності, в розробці плану підготовки до оволодіння відповідною професією, його реалізації, наданні допомоги в працевлаштуванні. Для молоді, яка здобуває освіту в коледжах та університетах, у структурі навчальних закладів функціонують центри профорієнтації (консультування для кар'єри), одним із завдань яких є надання допомоги випускникам у працевлаштуванні. Профорієнтаційну роботу з молоддю також здійснюють державні й приватні служби зайнятості [2].

Варто зазначити, що наприкінці ХХ ст. в США значно змивалися напрями діяльності профорієнтаційних служб. Це зумовлено тим, що перед молодими людьми у розв'язанні проблеми підготовки до зайнятості висуваються принципово нові завдання. Суть їх полягає в тому, що для реалізації своїх професійних планів випускники загальноосвітніх шкіл й

професійних навчальних закладів мають володіти знаннями й уміннями, які допомогли б їм швидко переорієнтуватися у разі зміни ситуації на ринку праці або втрати роботи. За такого підходу профорієнтація повинна не просто допомагати молодим людям обрати майбутню професію, а й навчити самостійно планувати й реалізовувати професійну кар'єру, приймаючи відповідні рішення впродовж усього трудового життя. Для реалізації цього підходу в США розроблено й прийнято національні нормативи професійного розвитку [6], що визначають рівні розвитку особистості в трьох сферах (особистісний розвиток, навчальні досягнення, кар'єрний менеджмент) за 11 параметрами, що характеризуються понад 200 індикаторами. Розвиток кар'єрного менеджменту спрямований на досягнення молодою людиною таких цілей: розроблення власного кар'єрного плану та реалізації його відповідно до своїх професійних цілей; використання процесу прийняття рішень як одного з компонентів кар'єрного розвитку; застосування поточної професіографічної інформації в інтересах планування та реалізації кар'єри; оволодіння професійними та загальними знаннями, уміннями та навичками з метою отримання робочого місця, його збереження та кар'єрного просування; використання інформації щодо тенденцій розвитку економіки та змін ринку праці для розробки та реалізації власних кар'єрних планів.

Звернімося до французького досвіду професійної орієнтації учнівської молоді на робітничі професії. Насамперед зауважимо, що у Франції професійна орієнтація характеризується жорстким законодавчим регулюванням і централізацією. Закон про освіту передбачає здійснення орієнтаційної оцінки здібностей і здатностей учнів, починаючи з початкової школи, і послідовної роботи з професійного відбору та професійного добору впродовж усього періоду навчання. Профорієнтаційна робота будується на основі таких принципів: неперервності, відповідності, колективності, узгодженості. Перший принцип означає, що протягом усього періоду навчання в коледжі, ліцеї, вищому навчальному закладі педагогічні колективи створюють умови для розробки учнями власних професійних

планів, розвитку в них уміння самостійно орієнтуватися в різноманітні професійного світу й варіативних шляхах підготовки до обраної професії. Принцип відповідності припускає надання учням допомоги в побудові професійних планів, які б відповідали кадровим потребам конкретного регіону у кваліфікованих фахівцях. Принцип колективності виражається в інтеграції виховних дій з профорієнтації всіх членів педагогічного колективу, їхній взаємодії. Принцип узгодженості припускає координацію спільної роботи соціальних партнерів навчального закладу й фахівців із профорієнтаційної роботи, а також асоціації батьків, учнів. Отже, на перший план у профорієнтаційній системі Франції виходить виховна діяльність педагогічного колективу навчального закладу, який здійснює її разом з позашкільними спеціалізованими службами й відповідно до схильностей, здатностей, потреб учнівської молоді, а також потребами суспільства в кадрах відповідного профілю [5].

У Великій Британії робота з професійної орієнтації починається на ранніх етапах шкільного навчання й триває протягом усього періоду перебування дитини в школі, а також у так званій перехідний період (з моменту закінчення школи до вступу в професійний навчальний заклад або на роботу) і далі супроводжує трудовий шлях дорослої людини. У навчальних закладах значну увагу приділено підвищенню самостійності учнів під час прийняття рішень стосовно вибору професії та його закріпленню під час професійного навчання. Особливим є поєднання профорієнтаційних послуг і допомоги з працевлаштування, які надаються навчальним закладом. Ця особливість британської системи профорієнтації відрізняє її від аналогічних служб в інших країнах (наприклад, у США та у Франції служби зайнятості відокремлені від служб з профорієнтації). У контексті проблеми підготовки молоді до зайнятості особливо варто зазначити практику створення при загальноосвітніх школах міні-підприємств. Учні беруть участь у визначенні номенклатури продукції (послуг) та її виробництва, проводять маркетингові дослідження, здійснюють

продажі тощо. Така діяльність допомагає їм розвивати свої професійні інтереси й схильності, набувати підприємницьких навичок у малому бізнесі, навчатися покладатися на себе, виявляти ініціативність та відповідальність у різноманітних життєвих і трудових ситуаціях тощо [1].

Отже, в економічно розвинутих країнах професійну орієнтацію розглядають як один з основних засобів підготовки учнівської молоді до зайнятості. Водночас, для розв'язання цієї проблеми використовують широкий спектр засобів, що лежать поза площиною власне профорієнтаційної роботи (надання практичної допомоги в працевлаштуванні, залучення до роботи в учнівських міні-підприємствах, взаємодія із соціальними партнерами та ін.). У контексті перспектив використання відповідного досвіду у практиці роботи вітчизняних професійно-технічних навчальних закладів варто акцентувати увагу на розробці належного законодавчого забезпечення профорієнтаційної роботи з молоддю, що навчається, технологій її реалізації на основі компетентнісного підходу, запровадження підготовки фахівців з професійної орієнтації.

Література

1. Гриншпун С. С. Организация профориентации в Великобритании / С. С. Гриншпун // Педагогика. – 2005. – № 7. – С. 100-105.
2. Гриншпун С. С. Профориентация в США / С. С. Гриншпун // Педагогика. – 2005. – № 9. – С. 65-72.
3. Муратова А. А. Профориентация учащихся : зарубежный опыт [Электронный ресурс] / А. А. Муратова / Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов. – 2007. – Режим доступа к журналу : <http://jurnal.org/articles/2007/art.php?art=ped9.htm>
4. Павлова Т. Л. Профориентация старшеклассников : диагностика и развитие профессиональной зрелости / Т. Л. Павлова. – М. : Сфера, 2006. – 118 с.
5. Шамсутдинова И. Г. Профессиональная ориентация учащихся во Франции / И. Г. Шамсутдинова, О. И. Павлова // Педагогика. – 2007. – № 4. – С. 101-111.
6. National Career Development Guidelines (NCDG) Framework [Електронний ресурс]. – Режим доступа до документу: <http://knowledgecenter.completionbydesign.org/resource/121>